

Αρμένικο ζήτημα: Η αναβίωση μέσα από τις κάννες των όπλων

Οι αρμένιοι, που πρώτοι στον κόσμο ασπάσθηκαν τη χριστιανική θρησκεία, ανήκουν στην ινδοευρωπαϊκή φυλή και ομιλούν μια ινδοευρωπαϊκή γλώσσα. Πρωτοεμφανίζονται στη Βαλκανική χερσόνησο, απ' όπου θα μεταναστεύσουν προς τη γύρω του όρους Αραράτ περιοχή, περιβαλλόμενη από εντυπωσιακά υψίπεδα, νοτιανατολικά της Κασπίας θάλασσας. Πρόγονος των αρμενίων θεωρείται το βασίλειο της Ουραρτού, που ανέπτυξε λαμπρό πολιτισμό με βασικό κέντρο τη πόλη Βαν. Η σπουδαία, στρατηγικής σημασίας τοποθεσία της χώρας τους, προσέλκυσε το ενδιαφέρον πολλών επιδρομέων. Έτσι πέρασαν από τα εδάφη τους Μήδοι, Πέρσες, Ρωμαίοι, Τούρκοι κ.α. Ειδικότερα οι Πέρσες με την κουλτούρα τους επέδρασαν σοβαρά στα ήθη, στη γλώσσα και την κοινωνική ζωή των αρμενίων. Σημαντική επιρροή είχαν επίσης και οι Έλληνες επί εποχής των διαδόχων του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Ο 5ος αιώνας θεωρείται ορόσημο και αφετηρία των αρμενικών γραμμάτων, γιατί επινοείται το αρμένικο αλφάβητο από το Μεσρόπ Μάστοτς. Πριν, οι αρμένιοι χρησιμοποιούσαν τα ελληνικά σαν φιλολογική γλώσσα, και τα περσικά σαν γλώσσα της διοίκησης. Στην ακάθεκτη επεκτατική ορμή των νεοεμφανιζόμενων στην περιοχή, Σελτζουκιδών Τούρκων, η αντίσταση της μικρής Αρμενίας δεν στάθηκε ικανή να σώσει την ανεξαρτησία της χώρας. Η άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453, της δημιούργησε πρόσθετες δυσκολίες, διότι διακόπηκαν οι σχέσεις της με μια μεγάλη χριστιανική δύναμη, που σε μια δεδομένη στιγμή θα μπορούσε να της σταθεί στήριγμα ή και καταφύγιο.

Στους επόμενους αιώνες, αιώνες στρατιωτικής υποτέλειας και καταπίεσης, οι αρμένιοι δεν έχασαν ποτέ τα χαρακτηριστικά και την αυτογνωσία της φυλής τους. Διατηρήθηκαν σαν έθνος και κράτησαν τον πολιτισμό, τη γλώσσα και τη θρησκεία τους κατορθώνοντας με την παρέλευση του χρόνου να διακριθούν σ' όλους τους τομείς των κοινωνικών δραστηριοτήτων στους κόλπους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Το μέγεθος της γενοκτονίας

Τον 18ο αιώνα αρχίζει ν' αναπτύσσεται ο αρμενικός εθνικισμός παράλληλα με τον εθνικισμό άλλων λαών, υποτελών στους Τούρκους. Οι βαλκανικοί λαοί με πολλές θυσίες κατόρθωσαν ν' αποτινάξουν τον τουρκικό ζυγό και ν' ανακτήσουν την ελευθερία τους. Το γεγονός αυτό επέσυρε την οργή των Τούρκων που έβλεπαν την αυτοκρατορία τους να συρρικνώνεται. Την οργή τους υπέστησαν μ' ασυνήθιστα σκληρό τρόπο οι διάφορες εθνότητες και μειονότητες που παρέμειναν εντός της Αυτοκρατορίας. Οι αρμένιοι, ένας λαός με πλούσιο παρελθόν, είχε την ατυχία να δεχθεί την σκληρότερη καταπίεση. Οι τούρκοι, εκμεταλλεζόμενοι τη διεθνή αναταραχή που ξέσπασε εξ αιτίας του Α' παγκόσμιου πολέμου, αποφάσισαν να ξεκαθαρίσουν τη χώρα τους από ένα αλλόθρησκο και ανυπότακτο λαό.

Ήδη τα τέλη του 1895 οι Τούρκοι εξαπέλυσαν φοβερές σφαγές και εξολόθρευσαν 300.000 περίπου αρμένιους. Με εμπνευστή κι εκτελεστή τον υπουργό των εσωτερικών Ταλαάτ, καταστρώθηκε σχέδιο ολοκληρωτικής εξόντωσής τους. Τη νύχτα της 24ης Απριλίου 1915 αρχίζει ουσιαστικά η εφαρμογή του πιο αποτρόπαιου σχεδίου. Με διαταγή του Ταλαάτ, συλλαμβάνονται 600 περίπου πρόκριτα μέλη της αρμένικης κοινωνίας. Επρόκειτο για διανοούμενους, επιστήμονες, δημοσιογράφους, πολιτικούς, εκδότες, ποιητές, κληρικούς, συγγραφείς. Με μια λέξη η κεφαλή του αρμένικου έθνους. Το επόμενο βήμα ήταν η εκτόπιση του άμαχου πληθυσμού στις ερήμους της Μικράς Ασίας. Ένα ολάκερο έθνος σύρθηκε αποδεκατιζόμενο στην έρημο του Ντερ-Ζορ, όπου ο τουρκικός στρατός σε στενή συνεργασία με κουρδικά χαμιτικά και άτακτα αποσπάσματα, ρίχτηκαν να το αφανίσουν. Αποτέλεσμα: ενάμισυ και πλέον εκατομμύριο σφαγμένοι, χιλιάδες εκκλησίες, σχολεία και μοναστήρια καμένα, εκατοντάδες χωριά και κωμοπόλεις ισοπεδωμένες. Σωστή Γενοκτονία. Η πρώτη γενοκτονία του 20ου αιώνα που διαπράχθηκε από τους Τούρκους, έμελλε μερικά χρόνια αργότερα να χρησιμεύσει σαν έμπνευση στον Χίτλερ. Από τους 2.000.000 αρμένια που ζούσαν στην Τουρκία, μετά βίας διασώθηκαν 600.000 περίπου άτομα.

Οι πρώτες εκτελέσεις

Οι σφαγές, οι διωγμοί, οι αρπαγές των περιουσιών και οι λογής-λογής ταλαιπωρίες, εξανάγκασαν τους αρμένιους να αυτοσυσπειρωθούν και να οργανωθούν πολιτικά. Με πολλές δυσκολίες, κατόρθωσαν να σχηματίσουν τρία κυρίως κόμματα: το σοσιαλιστικό κόμμα των Ντασανάκ, το επίσης σοσιαλιστικό κόμμα των Χιντσάκ και το δημοκρατικό-φιλελεύθερο κόμμα των Ραμγκαθάρ. Τα τρία αυτά κόμματα, ανέπτυξαν έντονη πατριωτική δραστηριότητα και στάθηκαν πόλοι έλξης και ελπίδας για τους απανταχού Αρμένιους.

Παράτολμες και εντυπωσιακές ενέργειες, όπως η εκτέλεση του οργανωτή της γενοκτονίας υπουργού εσωτερικών Ταλαάτ από το μαχητή του κόμματος των Ντασανάκ Σογομόν Τεχλιριάν τα καταξίωσαν στην συνείδηση του λαού. Η εκτέλεση του Ταλαάτ έγινε στην οδό Χάρντεμπεργκ σε προάστιο του Βερολίνου τη 15/3/1921. Ο Τεχλιριάν στη δίκη του υπεράσπισε την πράξη του και αθωώθηκε. Στις 6 Δεκεμβρίου του ίδιου χρόνου μαχητές του Ντασανάκ σε μια άλλη επιχείρησή τους εκτέλεσαν τους Κεμάλ και Εμβέρ Πασά.

Του Ταλαάτ, του αιμοσταγή σφαγέα σώζεται ένα τηλεγράφημα που κατασχέθηκε στο Χαλέπι (επαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας) το 1918, που δίνει την εντολή και το σύνθημα της σφαγής. Ιδού τι αναφέρει: «Προς τη Νομαρχία Χαλεπίου: Σύμφωνα με προγενέστερη κοινοποίηση, η κυβέρνηση έχει αποφασίσει την ολοκληρωτική εξόντωση των Αρμενίων που ζουν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Όποιοι αντιταχθεί στη διαταγή αυτή δεν μπορεί ν' αποτελεί πια μέλος της διοίκησης. Χωρίς καμιά διάκριση για τις γυναίκες, τα παιδιά και τους ανάπηρους, οσαδήποτε τραγικά κι αν είναι τα μέσα της εξόντωσης και αφού καταπνιγεί η φωνή της συνειδήσής σας, πρέπει να τεθεί τέρμα στην ύπαρξή τους. Ο υπουργός εσωτερικών Ταλαάτ. 13 Σεπτεμβρίου 1915».

Η ίδρυση ανεξάρτητου κράτους

Οι αρμένιοι με πολύ κόπο αναδιοργανώθηκαν και με δυναμική αντίδραση κατόρθωσαν να δημιουργήσουν ανεξάρτητο κράτος το 1918. Στις 4 Ιουνίου 1918 οι τούρκοι υπέγραψαν συνθήκη ειρήνης μαζί τους, αναγνωρίζοντας έτσι την ανεξάρτητη δημοκρατία της Αρμενίας. Η ύπαρξη του νεοσύστατου αρμενικού κράτους λαμβάνει διεθνή κατοχύρωση με τη συνθήκη των Σεβρών στις 10 Αυγούστου 1920. Με τη συνθήκη αυτή, συνθήκη της ειρήνης Αρμενίας-Τουρκίας, η τελευταία αναγνωρίζει την πρώτη ως ανεξάρτητο και ελεύθερο κράτος. Να τι αναφέρουν τα άρθρα 89 και 90 της συνθήκης:

– Άρθρο 89. – Η Τουρκία και η Αρμενία συμφωνούν στο να υποβάλουν στη διαίτησία του Προέδρου των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής το ζήτημα των συνόρων που πρόκειται να καθοριστούν μεταξύ Τουρκίας και Αρμενίας, τα Βιλαέτια του Ερζερούμ, της Τραπεζούντας του Βαν και του Μπιτλίσ και ν' αποδεχθούν την απόφασή του πάνω σ' αυτό, καθώς και κάθε όριο που θα μπορούσε να θέσει ως προς τη διέξοδο της Αρμενίας στη θάλασσα.

– Άρθρο 90 – Στην περίπτωση του καθορισμού των συνόρων, σύμφωνα με το άρθρο 89 περιλαμβανομένης και της απόδοσης ολοκληρών ή μέρους των αναφερθέντων βιλαετιών στην Αρμενία, η Τουρκία απαρνείται από την ημερομηνία μιας τέτοιας απόφασης, όλα τα δικαιώματα και τίτλους πάνω στην περιοχή που μεταβιβάστηκε. Οι όροι της παρούσας συνθήκης στην περιοχή που αποσπάστηκε από την Τουρκία θα καταστούν αμέσως εφαρμόσιμοι για την αναφερθείσα περιοχή.

Κάτω από τη συνθήκη των Σεβρών, εμφανίζονται οι υπογραφές τεσσάρων μεγάλων της εποχής, της Μεγάλης Βρετανίας, Γαλλίας, Ιταλίας και Ιαπωνίας, καθώς επίσης της Ελλάδας, του Βελγίου, της Πολωνίας, της Πορτογαλίας, της Ρουμανίας, της Τσεχοσλοβακίας, της Γιουγκοσλαβίας, της Τουρκίας και της Αρμενίας.

Ο τότε έλληνας πρωθυπουργός Ελ. Βενιζέλος με πρότασή του προς το Βρετανό Λόιντ Τζωρτζ, υποστήριξε ότι η Ελλάδα ήταν πρόθυμη να στηρίξει στρατιωτικά το αρμενικό κράτος, ενώ η Αγγλία έπρεπε να το βοηθήσει οικονομικά. Όμως, η συνθήκη των Σεβρών στην πράξη δεν εφαρμόστηκε ποτέ. Παρά τις υποσχέσεις και τις μεγαλόσχημες προθέσεις των Μεγάλων Δυνάμεων, οι Τούρκοι του Κεμάλ αθετώντας υπογραφές και δεσμεύσεις, εκστρατεύουν εναντίον του μικρού νεοσύστατου κράτους και παρά τις σοβαρές απώλειές τους το καταλύουν τελικά. Επεμβαίνει επίσης και ο σοβιετικός στρατός που προσαρτά τις παλιές ρωσικές επαρχίες. Στο τέλος του Δε-

κέμβρη 1920 παύει να υπάρχει το ανεξάρτητο κράτος της Αρμενίας.

Η Συνθήκη των Σεβρών δεν αποτελεί υπόσχεση, αλλά πολιτική πράξη, που αν και δεν εφαρμόστηκε, αποτελεί ένα από τα ισχυρότερα ντοκουμέντα που έχει στα χέρια του το αρμενικό έθνος για τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων του. Έκτοτε η Αρμενία, υφίσταται το διαμελισμό των εδαφών της και πασχίζει την ανάκτησή τους και τη γεωγραφική αποκατάστασή της στα πλαίσια πάντοτε των ιστορικών της συνόρων. Το μεγαλύτερο τμήμα της κατέχεται παράνομα από την Τουρκία, ενώ ένα άλλο, πολύ μικρότερο, όσο η Αλβανία αποτελεί ομόσπονδο κρατίδιο της Σοβιετικής Ένωσης.

Η αφύπνιση του αρμενικού κινήματος

Το έναυσμα για την ένοπλη δράση των αρμενικών απελευθερωτικών κινήματων, αποτέλεσε η εκτέλεση δύο τούρκων διπλωματών στις Ηνωμένες Πολιτείες από ένα γηραιό επιζήσαντα της γενοκτονίας, τον Κουρκέν Γιαννικιάν το 1973.

Οι αρμένιοι, περνώντας σ' ένα ανώτερο στάδιο πάλης, από τη θεωρητική πολιτικο-λογία στον ένοπλο επαναστατικό αγώνα, προβάλλουν δυναμικά τα απαράγραπτα δικαιώματά τους κυρίως με τη συγκρότηση οργανώσεων, όπως είναι ο Μυστικός Στρατός για την Απελευθέρωση της Αρμενίας, γνωστότερος ως ASALA, οι κομμάντος Δικαιοσύνης, ο επαναστατικός Στρατός κ.α.

Πολλές επιτυχείς επιθέσεις εναντίον τούρκων κυρίως διπλωματών δίνουν αίγλη και αυτοπεποίθηση στους αρμένιους αγωνιστές: – Στις 7 Αυγούστου 1982, επίθεση μέσα στην ίδια την Άγκυρα προκαλεί τον θάνατο 11 τούρκων και τραγικό τέλος της ομάδας αυτοκτονίας, δύο νεαρών στελεχών του ASALA.

– Στις 6 Ιουνίου 1983, επίθεση του ASALA στην κλειστή αγορά της Κωνσταντινούπολης, επιφέρει το θάνατο 25 και τον τραυματισμό 32 ατόμων.

– Στις 15 Ιουλίου 1983, έκρηξη βόμβας του ASALA στο γκισέ των τουρκικών αερογραμμών στο αεροδρόμιο Ορλύ. Θύματα: 6 νεκροί, 90 τραυματίες (οι περισσότεροι τούρκοι ταξιδιώτες).

– Στο Βελιγράδι, στις 9 Μαρτίου 1983, πραγματοποιείται η εκτέλεση του πρέσβη της Τουρκίας από την οργάνωση Κομμάντος Δικαιοσύνης για την απελευθέρωση της Αρμενίας. Οι δύο πατριώτες της εν λόγω οργάνωσης συλλαμβάνονται και βρίσκονται σήμερα στις φυλακές του Βελιγραδίου.

Η δραστηριότητα των απελευθερωτικών κινήματων θέτει σε νέα, πειστική πλέον, βάση το αρμενικό ζήτημα, το οποίο θα λυθεί με την απόδοση των κατεχομένων από την Τουρκία εδαφών. Πρέπει να υπογραμμισθεί η ίδρυση κοινού μετώπου Αρμενίων-Κούρδων. Παρά τις ιστορικές, πολιτικές πολιτιστικές διαφορές και αντιθέσεις, οι δύο λαοί ενώνονται μπροστά στον κοινό εχθρό. Η σύγκλιση, για την ώρα αφορά δύο μόνο αριστερές ανταρτικές ομάδες: τον αρμενικό Μυστικό Στρατό (ASALA) και το Κουρδικό Εργατικό Κόμμα.

Δεν είναι λοιπόν καθόλου παράξενο που ύστερα απ' όλα αυτά, οι Τούρκοι εξαπέλυσαν έντονη και έντεχνη αποπληροφόρηση, αλλοιώνοντας την ουσία του αρμενικού ζητήματος για να προβληθούν ως θύματα, από θύτες που είναι. Η στρατηγική της αποπληροφόρησης, όμως, είναι καταδικασμένη ν' αποτύχει. Πολύ περισσότερο όταν η Άγκυρα χρησιμοποιεί μέσα για τα οποία κατηγορεί τους Αρμένιους αγωνιστές. Παράδειγμα, η τοποθέτηση τριών βομβών από τους Τούρκους πράκτορες στο μη-

μείο της γενοκτονίας των Αρμενίων στο προάστιο Αλφορτβίλ του Παρισιού, που προκάλεσε τον τραυματισμό 13 αρμενίων. Λίγες μέρες πριν από τις εκρήξεις, τουρκικό διάβημα διαβάστηκε στη γαλλική βουλή: (Οι οπαδοί της ανέγερσης ενός τέτοιου μνημείου είναι υποχρεωμένοι να επωμισθούν την ευθύνη των τρομοκρατικών ενεργειών και του αίματος που μπορεί να χυθεί στη Γαλλία). Στην απάντησή του ο υπουργός Αντρέ Λαμπάρέρ, δήλωσε ότι η Γαλλία απέρριψε την τουρκική διαμαρτυρία για την ανέγερση του μνημείου, ότι η γαλλική κυβέρνηση δεν προτίθεται να εμποδίσει το δικαίωμα των διαδηλώσεων και «αναγνωρίζει ότι οι Αρμένιοι ζούσαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία το 1915 και ότι υπήρξαν θύματα γενοκτονίας».

Η διεθνής αναγνώριση

Σήμερα οι δίκαιες διεκδικήσεις των αρμενίων έχουν δρομολογηθεί σε σωστότερο δρόμο απ' ότι παλαιότερα. Οι συνειδήσεις έχουν αφυπνισθεί και διεγερθεί. Η ωριμότερη πολιτική κρίση, η σωστότερη και συστηματικότερη πάνω στο αρμενικό ζήτημα ενημέρωση, παράλληλα με δυναμικές απόπειρες εναντίον τούρκων εκπροσώπων και τουρκικών συμφερόντων, απέφεραν σημαντικά αποτελέσματα. Η διεθνής συμπάθεια και αναγνώριση αυξάνει συνεχώς. Με διακηρύξεις και ψηφίσματα οργανώσεις από όλο τον κόσμο συμπαρίστανται στο δίκαιο αυτό αγώνα. Συγκεκριμένα:

- Στις 30 Αυγούστου 1984 η Υποεπιτροπή του ΟΗΕ για τ' Ανθρώπινα Δικαιώματα πήρε ομόφωνη απόφαση καταδίκης της Τουρκίας για τη γενοκτονία 1,5 εκατομμυρίων αρμενίων. Ο εισηγητής Λέαντρο Ντεσπούις, αργεντινός νομικός, δήλωσε ότι η γενοκτονία είναι θέμα αποκατάστασης γιατί αποτελεί χρέος της ανθρωπότητας, έναντι των αρμενικών κοινοτήτων.

- Η Βερένα Γκραφ (εν ονόματι του Διεθνούς Συνδέσμου για τα Δικαιώματα και την Απελευθέρωση των Λαών) τόνισε ότι υπάρχει πληθώρα τεκμηρίων από διαφορετικές πηγές, κυρίως από τα διπλωματικά αρχεία πολλών χωρών (όπως των ΗΠΑ και Μεγ. Βρετανίας) και ειδικά από τα αρχεία της Γερμανίας, που η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν τότε σύμμαχος της, τα οποία αποδεικνύουν, πως πράγματι η γενοκτονία των αρμενίων έλαβε χώρα το 1915.

- Στις 16 Απριλίου 1984, το Μόνιμο Δικαστήριο των Λαών, έλαβε τις εξής αποφάσεις, μετά τριήμερη δίκη: 1ο – Η εξόντωση των αρμενικών πληθυσμών της Τουρκίας με την εκτόπιση και τις σφαγές αποτελεί अपαράγραπτο έγκλημα Γενοκτονίας, που διαπράχθηκε εκ προμελέτης και επί τη βάση σχεδίου από την κυβέρνηση των νεοτούρκων. 2ο – Η γενοκτονία αυτή αποτελεί επίσης «διεθνές έγκλημα» για το οποίο το τουρκικό κράτος πρέπει να επωμισθεί την ευθύνη, η οποία κυρίως συνεπάγεται την υποχρέωση επίσημης αναγνώρισης της Γενοκτονίας και των συνακόλουθων ζημιών που υπέστη ο αρμενικός λαός. Η τουρκική κυβέρνηση όχι μόνο δεν αναγνώρισε τις ευθύνες για την εξόντωση του αρμενικού λαού, αλλά αντίθετα πρόσθετες καταγγελίες ενοχοποιούν τη σημερινή κυβέρνηση για τη συνέχιση αυτής της πολιτικής της εξόντωσης, με την εσκεμμένη καταστροφή των αρμενικών πολιτιστικών μνημείων. 3ο – Τα Ηνωμένα Έθνη και καθένα από τα μέλη του οργανισμού, έχουν δικαίωμα και υποχρέωση να αξιώσουν την αναγνώριση αυτής της Γενοκτονίας και να βοηθήσουν τον αρμενικό λαό στην επίτευξη αυτής της αναγνώρισης.

- Ο Γερμανός εκπαιδευτικός κ. Οττο Fyhzmann με αναφορά του (αριθμ. 65 82) στο ευρωπαϊκό κοινοβούλιο (Λουξεμβούργο 7 Ιανουαρίου 1983) μεταξύ άλλων αναφέρει

και τα εξής: «Σύμφωνα με το ισχύον διεθνές δίκαιο, η Τουρκία δεν έχει κανένα δικαίωμα εκprosώπησης του αρμενικού και κουρδικού έθνους. Μεταξύ 1894 και 1939 εσφάγησαν από τις τουρκικές κυβερνήσεις περίπου δύο εκατομμύρια αρμένιοι και ο ίδιος ο Κεβάν Εβρέν χαρακτήρισε τον διωγμό των αρμενίων και των κούρδων ως βασικό στόχο της κυβέρνησής του με το σύνθημα αγώνας κατά της εθνικής διάσπασης... Ελπίζω ότι το κοινοβούλιο θα εκπληρώσει την υποχρέωσή του να ασκήσει πίεση για την αλλαγή που υφίσταται σήμερα στην Τουρκία μια μειονότητα και που συνίσταται σε εκφοβισμό και ταλαιπωρία».

- Πρόσφατα δημοσιεύθηκε στο διεθνή τύπο η είδηση ότι ο ΟΗΕ αναθεώρησε τη μέχρι τώρα αρνητική θέση του για το αρμενικό ζήτημα. Σχετικά αναφέρονται τα εξής: «Η υποεπιτροπή του ΟΗΕ για τ' ανθρώπινα Δικαιώματα αναθεωρώντας το λάθος της απόφασής της του 1979 που οφείλεται, όπως τονίστηκε σε πολιτικές πιέσεις, θλιβερές από κάθε άποψη, πολύ διακριτικά, πήρε χτες ομόφωνη απόφαση για τη μελέτη των εγκλημάτων της γενοκτονίας των 1,5 εκατομμυρίων αρμενίων, το 1915, από τους Τούρκους. Η υποεπιτροπή επικύρωσε την εντολή προς τον Βρετανό ειδικό Μπένζαμιν Χουαιτίκερ να προχωρήσει στην αναθεώρηση της θέσης στο θέμα των εγκλημάτων γενοκτονίας».

- Ο Χένρυ Μοργκεντάου, πρεσβευτής των ΗΠΑ στην Κων/πολη το 1915, έζησε από κοντά τα τραγικά γεγονότα της περιόδου εκείνης. Τα λόγια του μπορούν να καταγραφούν σαν ιστορική μαρτυρία: «Οι σφαγές των Αρμενίων τόσο από την άποψη του αριθμού όσο και των μεθόδων, ήταν η μεγαλύτερη φρίκη που διαπράχθηκε ποτέ στην ιστορία».

- Ο πρωθυπουργός της Μεγ. Βρετανίας Λλόυδ Τζωρτζ είπε: «Το 1915 οι Τούρκοι έσφαξαν εν ψυχρώ 1.500.000 αρμένιους χωρίς καμία απολύτως πρόκληση».

- Κατατοπισμένος για τις σφαγές του 1915, ο πρώην πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας Ζισκάρ Ντ' Εσταίν ομολόγησε πως: «Πιστεύω ότι ο ρόλος της Γαλλίας τόσο στα Ηνωμένα Έθνη όσο και αλλού, είναι να επιδιώκει ενεργώς την επικράτηση της αλήθειας και της δικαιοσύνης. Το αρμενικό ζήτημα είναι παράδειγμα μιας ιστορικά στέρεης αλήθειας, και τα γεγονότα του 1915 ήταν αναμφισβήτητα μια Γενοκτονία που εκτελέστηκε σε βάρος του αρμενικού λαού».

- Μεγάλη ηθική ενίσχυση αποτελεί για τους αρμένιους, η απόφαση του αμερικανικού Κογκρέσου να κηρυχτεί η 24η Απριλίου, ως μέρα της Γενοκτονίας των Αρμενίων, που πάρθηκε στα τέλη του περασμένου χρόνου.

Η διασπορά παρά το πέρασμα του χρόνου, δεν κατόρθωσε ν' αλλοιώσει τη φυλετική υπόσταση των Αρμενίων, ούτε ν' αποπλίσουν το κουράγιο και τη θέληση για επιστροφή στην πατρίδα. Το αρμενικό έθνος, θύμα του μεγαλύτερου εγκλήματος της ιστορίας, αναπολώντας με βαθιά και συγκρατημένη συγκίνηση τα εκατομμύρια μαρτύρων του εξακολουθεί να περιμένει σαν ελάχιστο φόρο τιμής, μια δικαίωση από την Ανθρωπότητα.